

11. Сумцовъ Н.Ф. Іоаникій Галятовскій (Къ исторіи южно-русской литературы XVII вѣка) // Кіевская старина. – 1884. – № 1. – С. 1–20.
12. Сумцовъ Н.Ф. Іоаникій Галятовскій (Къ исторіи южно-русской литературы XVII вѣка) // Кіевская старина. – 1884. – № 2. – С. 183–204.
13. Сумцовъ Н.Ф. Іоаникій Галятовскій (Къ исторіи южно-русской литературы XVII вѣка) // Кіевская старина. – 1884. – № 3. – С. 371–390.
14. Сумцовъ Н.Ф. Іоаникій Галятовскій (Къ исторіи южно-русской литературы XVII вѣка) // Кіевская старина. – 1884. – № 4. – С. 565–588.
15. Филарет (Гумилевский). Обзор русской духовной литературы. – СПб., 1884. – С. 204.
16. Чепіга І.П. “Skarb rochwały” – маловідомий твір І. Галятовського польською мовою // Питання історії та культури слов’ян. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1963, – Ч. 2. – С. 49–55.
17. Шевчук Валерій Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століття: У 2 кн. Книга друга: Розвинене бароко. – К.: Либідь, 2005. – 728 с.
18. Шляпкин И.А. Св. Дмитрий Ростовский и его время. – СПб., 1891. – С. 6.

УДК 37.035.3

Кузьменко Ю.В.

ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРИ ПРАЦІ В СПАДЩИНІ ВИДАТНИХ ПЕДАГОГІВ МИНУЛОГО

Становлення нових соціально-економічних відносин у нашій державі, інтеграція її до Європейського Союзу, входження в світовий освітній простір вимагають формування у сучасній молоді високого рівня культури праці та на цій основі накопичення і розвитку сукупного людського капіталу. Культура праці сьогодні стає невід’ємною складовою успіху в трудовій діяльності кожного працівника, передумовою дієздатності економіки на всіх її рівнях, ознакою конкурентоспроможності трудового потенціалу людини на ринку праці. Немає сумніву, що суспільство, значною мірою, поклало виконання завдання підготовки школярів до майбутньої трудової діяльності на систему освіти. Освіта має такі можливості і здатна допомогти дитині віднайти своє місце в цьому світі. З огляду на це можна зробити висновок, що інтерес до формування у школярів культури праці в даний проміжок часу ґрунтується на глибокій практичній потребі.

Людина з високим рівнем культури праці має не тільки великий об’єм знань, вмінь, навичок, широкий науковий світогляд, а й уміє контролювати себе, свої вчинки, дії, бажання, сприймає і цінує цінності культури, відчуває відповідальність перед суспільством за свою діяльність, творчо підходить до вирішення трудових завдань, живе і працює за законами краси, постійно самовдосконалюється. На це неодноразово вказували такі науковці як Беленька Г.В., Зарецька І.І., Дупак Н.В., Косик І.М., Ковальчук В.І., Лісова С.В., Іголкіна О.І. та ін.

Розв’язати дану проблему намагалися і видатні педагоги минулого (Макаренко А.С., Сухомлинський В.О., Русова С.Ф., Шацький С.Т. та ін.). Разом з тим, на нашу думку, їх ідеї щодо формування у школярів культури праці висвітлені ще недостатньо. У той самий час аналіз останніх досліджень науковців показує, що великого значення сьогодні набуває діалог культур минулого і майбутнього. Тому в даний публікації ми поставили за мету проаналізувати педагогічну спадщину видатних педагогів, яка є скарбницею знань, ідей, поглядів, та виявити в ній основні ідеї щодо формування у дітей культури праці.

Слід зауважити, що проблема формування культури праці хоч і не посідала чільне місце в творчості Макаренка А.С., Сухомлинського В.О., Русової С.Ф., Шацького С.Т., але науковці намагалися її розв’язати. Так, сучасна педагогіка активно використовує на практиці принципи організації трудової діяльності сформульовані ними. Видатні науковці не лише з різних сторін досліджували трудову діяльність дітей, а й вказували на те, що культура, праця

і людина неподільні, намагалися визначити оптимальні умови і шляхи формування у особистості високого рівня культури праці.

Відомо, що Русова С.Ф. вважала працю ефективним засобом виховання і навчання лише в тому випадку, коли вона була частиною загальної системи освіти. У багатьох її роботах можна зустріти словосполучення: “виховання в праці”, “трудова діяльність”, “праця як метод виховання”, “творча діяльність”, “трудоий принцип виховання” тощо. Основне положення, яким керувалась педагог у своїй діяльності було таким: “Перш за все виховувати в дитині нахил до праці, звичку вважати працю як наш певний обов’язок” [3: 89].

На думку педагога, праця посідає важливе місце в процесі виховання дошкільників, а її зміст, форми і методи повинні бути спрямовані на формування і розвиток у дітей умінь і навичок виконання трудових операцій, інтересу до праці, спеціальних знань, творчості, працелюбства, ініціативності, вміння працювати красиво та акуратно, прагнення до якості і досконалості в роботі, розуміння, що праця є потребою життя. У сучасному розумінні перераховані вище якості є складовими культури праці людини.

Культура праці є виміром духовної культури дитини. Це підкреслює Русова С.Ф., яка пише, що праця повинна допомогти дитині “виявити і свої знання, й свої почуття” [2: 64–65]. Процес формування у дитини культури праці в її роботах можна уявити як органічну сукупність послідовних дій і цілеспрямованого впливу на особистість, спрямовану на гармонійний культурний розвиток особистості, що в свою чергу зумовлює вплив не лише на розвиток індивіда, а й на розвиток суспільства в цілому.

Проблеми культури праці школярів свого часу цікавили і Шацького С.Т., який звертав увагу на її вплив на розвиток дитини. Науковець відводив школі провідну роль в процесі формування у школярів культури праці. На його думку, школа створює своє спеціальне оточення, свою дитячу культуру. Вона організує життя дітей, розвиваючи в них такі потреби, яких звичайне життя не може розвинути [8: 43].

Шацький С.Т. створив товариство “Детский труд и отдых”, метою якого стала культурно-виховна робота серед підростаючого покоління [8: 121]. Педагог був прихильником конкретних дитячих справ, що, без сумніву, сприяло формуванню у них високого рівня культури праці. Шацький С.Т. був одним із перших, хто зацікавив дітей трудовою діяльністю і спробував організувати її так, щоб вона стала невід’ємною складовою повсякденного життя, змінила побут, умови праці тощо.

Він був глибоко переконаний в тому, що праця є тим знаряддям у руках учителя, яке сприяє культурному і індивідуальному розвитку дитини. Формуючи у дітей такі елементи культури праці як: усвідомлення школярами необхідності щоденної праці, вміння працювати в колективі і бути відповідальним за результати своєї праці, творчий підхід до справи, вміння складати план виконання трудових завдань і перевіряти його на практиці, ініціативність, самоконтроль, допомога товаришеві, вміння організовувати робоче місце, поважне ставлення до праці інших, педагог завжди підкреслював важливість виховання на власному прикладі. Він вважав, що власний приклад, культурні звички вчителя, стиль його життя тощо завжди є предметом сильного інтересу з боку дітей [8: 56].

Шацький С.Т. підкреслював, що головним стимулом у процесі виховання і навчання дитини повинен бути інтерес. Треба, щоб діти були зайняті цікавою для них справою, а щоб діло було цікавим, потрібно, щоб у них створювались відповідні навички, а для цього потрібно систематично робити відповідні вправи [8: 200].

Провідною думкою педагога є розуміння того, що потреба в праці закладена в кожній дитині природою, але лише творча праця приносить задоволення. Така праця вимагає від особистості постійної самоосвіти, самовдосконалення. Тільки людина, яка має високий рівень культури праці, може принести користь суспільству.

У своїх роботах Шацький С.Т. вказує й на такий елемент культури праці як готовність дітей до майбутньої трудової діяльності. Він подає структуру такої підготовки, пов’язуючи її з періодами виховання:

Дошкільний вік (до 7 років) – період вправ зовнішніх відчуттів.

Елементарна школа (до 12–13 років) – період вправ інстинктів і задатків.

Рання юність (до 17 років) – вияв покликання.

Юність (до 21 року) – період неформленої спеціалізації.

Вища школа – точна спеціалізація [8: 43–44].

Педагог багато уваги приділяє шляхам підготовки дитини до життя, і вказує на те, що знання повинні застосовуватись в практичній діяльності, а практична діяльність без основи на теоретичні знання не виправдовує себе. Отже, на його думку, потрібна єдність теорії і практики, знань і практичних умінь та навичок. Видатний науковець не уявляв без праці й поза працею процес всебічного розвитку особистості, формування культури праці у дітей, бо саме так створюється сила культури, що створює прогрес суспільства [7: 121].

Шацький С.Т. постійно підкреслював, що важливо в усіх видах діяльності дитини намагатись накопичувати потенціал культури праці, спираючись на соціально-культурний досвід людства. Культуру праці він розумів, як комплекс загально-трудова інтелектуальних вмінь та навичок, які допомагають учням у творчих пошуках своєї життєвої справи і шляхів самореалізації себе у цьому світі.

Педагогічна творчість Макаренка А.С. пронизана ідеєю поєднання в одне ціле виробничої праці і навчально-виховного процесу. Засобом задоволення усіх потреб людства він вважав єдність освіти та трудової діяльності, а тому включав своїх вихованців в різноманітні взаємопов'язані види суспільно корисної діяльності та рентабельної продуктивної праці, в процесі яких у дітей формувалася культура праці, оптимістичний погляд на свою подальшу долю, досвід колективних стосунків, почуття обов'язку і відповідальності перед іншими людьми, організаційні вміння, а головне – діти отримували професію. Від рівня розвитку культури праці, якості роботи вихованців, мотивів та стимулів трудової діяльності залежали дієздатність, життя, здоров'я і існування колонії, створеної Макаренком А.С.

Він у своїй практичній діяльності керувався таким правилом: в результаті багатократних повторень окреслених дій і вчинків, моральні звички починають загострювати поведінку особистості, її культуру. Свідомість людини, її поведінка в процесі активної участі в реальних суспільних справах допомагають у формуванні культури праці.

Великого значення педагог надавав розвитку такого елемента культури праці як творча праця. Він вважав, що творчість може проявлятися в роботі дітей тільки в тому випадку, коли вони відносяться до справи з любов'ю і сприймають її, як основну форму вияву себе як індивідуальності, свого “Я”.

Педагог звертав увагу на те, що спільна праця на виробництві, як правило, носить колективний характер, тому кожен працівник повинен уміти взаємодіяти з іншими членами колективу, розуміти і допомагати їм, бути професійно мобільним та комунікабельним. Це має усвідомити кожна дитина. А ті знання, вміння і навички, яких вона набула в процесі виробничої праці, допоможуть вирішувати практичні завдання, конкретні життєві ситуації, що очікують кожну людину в дорослому житті.

Підготувати дитину до трудової діяльності – означає сформувати у неї достатньо високий рівень культури праці, що відображає розвиток особистості, який є достатнім для успішного оволодіння будь-яким з видів виробничої праці. Макаренко А.С. у своїх роботах підкреслює, що людина краще розвивається в трудовій колективній діяльності, наголошує, що саме через працю людина пізнає світ, вчиться допомагати членам трудового колективу, творчо підходити до трудової діяльності. Результатом праці, на думку педагога, стає процес самовдосконалення, здатність працювати в колективі і вбирати досвід інших, підвищуючи таким чином свою майстерність, формуючи власні професійні якості, культуру праці [1].

Глибокий аналіз проблеми формування у дітей культури праці надає у своїх роботах Сухомлинський В.О., який пише, що “культура людини починається в трудовій культурі, в тому, що людина знаходить все нові й нові тонкощі і деталі діла, в якому далеко ще не все відоме, не все відкрите. Трудова культура, трудова інтелігентність пробуджують у трудівника почуття власної гідності, жадобу знань, дбайливе, бережливе ставлення до

культурних скарбів суспільства, прагнення прилучитися до духовної культури людства” [6: 157].

Виходячи з того, що культура праці – це міра осмислення людиною ролі й значення праці, ставлення до трудової діяльності, науковець розробив і випробував у Павлицькій школі наступні принципи і вимоги до трудового навчання і виховання:

1. Єдність трудової культури і загального розвитку.
2. Розкриття, вияв, розвиток індивідуальності в праці.
3. Наступність змісту трудової діяльності, умінь та навичок.
4. Творчий характер праці, поєднання зусиль розуму і рук.
5. Загальний характер продуктивної праці.
6. Єдність праці і багатогранного духовного життя.

7. Розуміння і відчуття залежності життєвих благ і культурних цінностей, які дістає людина, від її особистої участі в загальній праці [4].

Треба відмітити, що ці принципи і вимоги ґрунтуються на багатьох елементах культури праці і є її складовими. Науковець у своїх роботах наводить визначення трудової культури, зміст якого є близьким до сучасного визначення терміну “культура праці”. Його погляди на трудову діяльність дітей переконують, що неможливо організувати цілеспрямований навчально-виховний процес поза культурою праці, без безпосереднього взаємозв’язку з нею. “Завдання школи полягає в тому, щоб молодь не лише прагнула до духовно багатой, інтелектуально насиченої трудової діяльності, а й правильно розуміла свої обов’язки в підвищенні культури праці” – писав Сухомлинський В.О., який вважав культуру праці одним із основних факторів людської досконалості [4: 397].

Не можна не погодитись з його думкою, що процес формування культури праці повинен відбуватися з дитинства і школа відіграє неабияку роль у цьому процесі, а приклад вчителя – нерідко й вирішальну роль. З цього приводу педагог писав: “Культура праці підлітків – дзеркало культури праці вчителя” [5: 398]. Саме тому кожен вчитель повинен переконати кожного учня, що “знання необхідні не лише для того, щоб людина не відставала від науково-технічного прогресу”, а й для того, щоб на основі своєї високої освіченості школяр виробив у собі світогляд – свої погляди на суспільне життя, на свою власну життєву мету [4: 482]. Знання без умінь, без практичних навичок, без переконань, без здатності долати труднощі і перепони в своїй праці, без докладання зусиль до виконання поставленої мети є пустими, зайвими і непотрібними ні дитині, ні суспільству.

Сухомлинський В.О. відмічає, що праця викликає у дитини допитливість, інтерес до знань, сумлінність, наполегливість, бажання навчитися всьому, що пов’язано з цією працею. Таке навчання є основою для формування самостійності дитини, її самодіяльності в праці, творчості, розвитку її талантів і здібностей. Видатний вітчизняний педагог підкреслював важливість виховання й таких рис характеру і елементів культури праці, як працелюбність, охайність, організованість, акуратність, допитливість тощо, які ведуть до утворення у дітей стійкого позитивного відношення до праці, відчуття потреби в щоденній праці, сприяють підтримці інтересу до навчання, вмотивовують трудову активність учнів.

Сухомлинський В.О. доводить, що в процесі різноманітної діяльності дитина розкриває в собі потребу бути уважною до інтересів інших людей, потребу високої моральності та одночасно розвиває свої здібності, зберігає свою індивідуальність, йде вперед до свого покликання і, як результат, у неї формується високий рівень культури праці.

Таким чином, проведене дослідження показало, що проблемі формування у дітей культури праці в різні часи приділяли значну увагу видатні педагоги, які відзначали важливість залучення дітей до праці з дитинства, а також указували, що гармонійний розвиток особистості не можливий без формування таких елементів культури праці, як працелюбність, творчість, жага до знань і праці, самостійність, організованість, розуміння праці як життєвонеобхідної потреби кожного дня, вміння працювати в колективі, бути відповідальним за результати своєї діяльності тощо. Усі ці елементи культури праці

допомагають підготувати дітей до майбутньої діяльності, до життя і праці в людському середовищі.

Проведений аналіз не вичерпує проблеми. Питання формування в учнів культури праці потребує подальшого дослідження та визначення шляхів запровадження в навчально-виховний процес сучасної загальноосвітньої школи досвіду попередніх поколінь.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Макаренко А.С. Избранные произведения: В 3-х т./ Редкол.: Н.Д.Ярмаченко и др. – К.: Рад. школа, 1984. – Т.1. – 576с.
2. Русова С.Ф. Дошкільне виховання. – Катеринослав, 1918 – 162с.
3. Русова С.Ф. Нова школа соціального виховання. – Катеринослав-Ляйпціг: Укр. вид-во в Катеринославі, 1924. – 151с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.1 – 654с.
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.3 – 670с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.5 – 640с.
7. Шацкий С.Т. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т. / Под ред. Н.П.Кузьмина, М.Н.Скаткина, В.Н.Шацкой. – М.: Педагогика, 1980. – Т. 1. – 304с.
8. Шацкий С.Т. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т./ Под ред. Н.П.Кузьмина, М.Н.Скаткина, В.Н.Шацкой. – М.: Педагогика, 1980. – Т. 2 – 416с.

УДК 37 (09)

Кулик І.О.

Д.БАГАЛІЙ – ДОСЛІДНИК ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ Г.СКОВОРОДИ

Серед відомих діячів минулого, які збагатили вітчизняну педагогічну думку, чільне місце займає філософ Г.Сковорода. На сучасному етапі розвитку історико-педагогічної науки, в умовах оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, морально-духовного вдосконалення суспільства, ідейно-теоретична спадщина українського просвітителя може прислужитися справі відродження української національної школи.

Філософсько-педагогічний доробок Г.Сковороди з різних теоретико-методологічних засад вивчали такі видатні науковці як Д.Багалій, М.Демков, В.Горський, Г.Гребінна, О.Дзевєрін, І.Зязюн, А.Мудрик, М.Попович, С.Русова, М.Сумцов, І.Табачников, О.Туляков, В.Шевченко, М.Ярмаченко та ін. Подальший розвиток досліджень і багатолітнє накопичення наукового матеріалу потребує історіографічного аналізу всієї наукової літератури про педагогічну спадщину філософа. Постає необхідність систематизувати й узагальнити наявні інтерпретації та тлумачення педагогічної системи мислителя з метою отримання об'єктивних знань про його філософсько-педагогічну творчість, що дасть змогу вичленити найсуттєвіші й значущі для розбудови сучасної системи освіти аспекти педагогічної спадщини Г.Сковороди, це й зумовлює актуальність нашої розвідки.

Мета дослідження – критично осмислити й проаналізувати наукові праці Д.Багалія про філософсько-педагогічний доробок Г.Сковороди.

Чільне місце в історико-педагогічній літературі кінця ХІХ ст. – 20-х рр. ХХ ст. посідають праці Д.Багалія. Вчений тривалий час займався вивченням творчої спадщини філософа. Він опублікував багато статей, заміток, досліджень узагальнюючого характеру з історії України, де проаналізував різні аспекти життя і діяльності просвітителя, у тому числі і педагогічної; критично осмислив набуток попередніх поколінь науковців, які працювали на ниві сквородознавства; розробив класифікацію творів мислителя, дав оцінку філософсько-педагогічній спадщині Г.Сковороди. Численні наукові розвідки вченого кінця ХІХ – початку ХХ ст. завершилися ґрунтовною монографією “Український мандрований філософ